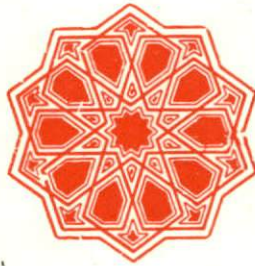

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

LÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XXI

Yayın Komisyonu:

Prof. Dr. Necati ÖNER (*Dekan*)

Prof. Dr. Hüseyin YURDAYDIN

Prof. Dr. İbrahim A. ÇUBUKÇU

Prof. Dr. Talât KOÇYİĞİT

Doç. Dr. Gültekin ORANSAY

Doç. Dr. Esat COŞAN

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

LÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XXI

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ

DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XXI

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ - ANKARA - 1976

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
Prof. Dr. İsmail CERRAHOĞLU, <i>Tefsirde Mukâtil İbn Süleyman ve Eserleri</i>	1
Prof. Dr. İbrahim Ağâh ÇUBUKÇU, <i>İslâmda Kadın Hakları</i> ..	37
Prof. Dr. İbrahim Ağâh ÇUBUKÇU, <i>Rights of Woman in Islam</i> ..	45
Prof. Dr. Talât KOÇYİĞİT, <i>Ibn Şihâb Ez-Zuhurî</i>	51
Prof. Dr. Cavit SUNAR, <i>Allah-İnsan İlişkisi</i>	85
Prof. Dr. Hikmet TANYU, <i>Dinî Folklor veya Dinî-Manevî Halk İnançlarının Çeşit ve Mahiyeti Üzerinde bir Araştırma</i>	123
Doç. Dr. Neda ARMANER, <i>Şahsiyet Terbiyesinde Dinî Kültürün Rolü</i>	143
Doç. Dr. Gültekin ORANSAY, <i>Türk Din Musikisi Tür, Makam ve Usullarının Kodlanması</i>	151
Doç. Dr. Mehmet S. HATİBOĞLU, <i>İslâm Mükellefiyet Anlayışı ve Buna Aykırı Bir Mâlikî-Hanefî Kıyâsı</i>	185
Doç. Dr. Halûk KARAMAĞARALI, <i>Kayserideki Hunad Camiinin Restitüsyonu ve Hunad Manzûmesinin Kronolojisi Hakkında Bazı Mülâhazalar</i>	199
Doç. Dr. Beyhan KARAMAĞARALI, <i>Anadolu'da XII-XVI. Asırlardaki Tarikat ve Tekke Sanatı Hakkında</i>	247
Doç. Dr. Beyhan KARAMAĞARALI, <i>The Order and Convent Art From XIIth to XVIth Centuries in Anatolia</i>	277
Dr. M.Rami AYAS, <i>Mehmed İzzet Bey'in Bir Yazısı</i>	285
Dr. Mehmet AYDIN, <i>Farabi'nin Siyasi Düşüncesinde Sa'âdet kavramı</i>	303
Dr. Beyza BİLGİN, <i>İmam Hatip Lisesinde Uygulama Dersleri</i> ..	317
Dr. Etem Ruhi FIĞLALI, <i>İbâdiye'nin Siyasi ve İtikâdî Görüşleri</i>	323

	Sayfa
Dr. Abdulkadir ŞENER, <i>İslâm Hukukunda Hacr</i>	345
Dr. Ahmet UÇUR, <i>Yavuz Sultan Selim ile Kırım Hanı Mengli Giray ve Oğlu Muhammed Giray Arasında Geçen İki Konuşma</i>	357
Dr. Ahmet UÇUR, <i>Yabancı Bir Yazarın Atatürk Hakkındaki Düşünceleri</i>	363
Çeviren: M. Turhan ÖZDEMİR, Hartmut SCHÖKEL <i>Sumer Dinî</i>	367
Çeviren: Dr. Günay TÜMER, Lewis HODOUS <i>Konfüçyüs Dini</i>	391

KİTAP TANITMA VE TENKİTLER

Prof. Dr. İsmail CERRAHOĞLU, <i>Er-Râzî Müfessiren</i>	411
Dr. Mehmet AYDIN, <i>Modern Dünyada İslam Vahyi</i>	415
Dr. Mustafa FAYDA, <i>Kitâbu'l-Cihâd</i>	421
Dr. İsmet KAYAOĞLU, <i>L'Identité Culturelle de l'Islam</i>	425
Dr. Günay TÜMER, <i>Beyrunî'ye Armağan</i>	429

İSLÂM HUKUKUNDA HACR

(I)

Dr. Abdulkadir ŞENER

Hukuk sistemlerinde hacr müessesesi, haklarını muhafazadan âciz olanları korumak, başkalarını zarara sokacak durumda bulunanların haksız ve zararlı davranışlarına mâni olmak amacını gütmektedir. Başka bir deyişle akıl, iktidar ve her türlü vücut sağlığı gibi bedenî nimetler; adalete bağlılık, hakka saygı göstermek, kanaat ve rızâ gibi rûhî nimetler bütün insanlara eşit olarak verilmemiştir. Dolayısıyla, korunmaya, yardıma muhtaç kimseler vardır. İşte bunları korumak ve bir kısım hukuk dışı davranışlardan fert ve cemiyetin zarar görmesini önlemek için diğer hukuk sistemleri gibi, İslâm hukuku da, hacr müessesesine lüzum görmüştür.

Hacr'in Tarif ve İzahı

Hacr kelimesi, Türkçemizde dilimizin fonetiğine uyularak, "hacir" şeklinde telaffuz edilmekte ve genel olarak da bu şekilde yazılmaktadır. "Kısıt" sözcüğü "hacr" ve "kısıtlamak" sözcüğü de "hacr etmek" anlamında kullanılmakta ise de, bunlar, hukukçularımızın çoğu tarafından henüz benimsenmemiştir¹.

Arapçada *hacr* kelimesi masdar olup mânâsı engellemek, men etmektir. İsim olarak *hacr*, elbise, kucak, yuva, yan ve yasak anlamlarına gelmektedir². Aynı kökten gelen hıcr, akıl mânâsına olup "Onda akıl sahibi için bir and vardır, değil mi?"³ âyet-i kerîmesinde bu anlamda geçmektedir⁴.

1 *Türk Medenî Kanunu'nun* 354.ve müteakip maddelerinde "hacr" ve "mahcur" kelimeleri aynen kullanılmaktadır.

2 *Sihahu'l-Cevheri*; *Lisanu'l-Arab*; *Kamus el-Muhit* tercümesi *Okyanus*.

3 Fezr Süresi, 5: هل في ذلك قسم لذي حجر

4 İbn Kesir, *Tefsir*, Kahire 1954, c.IV, s.507; *Taberî, Cami'u'l-Beyan*, Mısır 1331, c.III, s.95; *Zemahşeri, el-Keşşaf*, Mısır 1318, c.III, s.265.

Terim olarak *hacr*, çeşitli şekillerde tarif edilmiştir. Bunların en uygun olanı, "Bir şahsı belli sebeplerden ötürü kavli tasarruflarından men etmektir." şeklinde yapılan tariftir.

Tarifteki "belli sebepler", *hacr*'i gerektiren sebeplerdir ki bunlar, ileride anlatılacaktır. "Kavli tasarruflardan men etmek" kaydından anlaşıldığına göre, *hacredilen* (mahcur) kimsenin akit ve sözleşmede bulunması engellenmektedir. *Mahcur*'un yaptığı akit ve sözleşmeler geçerli değildir. Bunlardan dolayı aleyhine hiçbir şey terettüp etmez. Yani kavli tasarrufları hükümsüzdür; fakat mahcur'un fiilî tasarruflarından aleyhine herhangi bir hüküm doğabilir⁵. Sözgelisi, mahcur bir küçük, birisinin bir malını telef etse bu, onun malından tazmin edilir. Birisini öldürse, İslâm hukukuna göre cezalanması gerekir. Şu kadar var ki, *kıyas* gerekmez; sadece *diyet* lazım gelir. Çünkü kıyas gibi *hadd* cezalarında kasıt esastır. Hadd cezaları şüphe ile kalkar. Mahcur bir küçüğün adam öldürmede kasdının bulunup bulunmayacağı şüpheli olduğundan, böyle bir küçüğün kasden adam öldüreceği düşünülemez ve suçu hatâ ile işlemiş sayılır ki bu da ancak diyeti gerektirir⁶.

Bilindiği gibi *hacr* edilen kimseye "mahcur" denir. Mecelle'nin 941.maddesi aynen şöyledir: "Hacr, bir şahs-ı mahsusı tasarruf-i kavlisinden men'dir ki, ba'de'l-hacr ol şahsa mahcur denir."

Hacrîn Meşrû Oluşunun Hikmeti

İslâm hukukuna göre bütün insanlar, esas itibariyle hür olarak yaratılmakta, fakat sonradan ârız olan bazı sebeplerden ötürü birtakım kimselerin medenî hakları kısıtlanmaktadır. Bu da, yine fert ve cemiyetin hak ve menfaatleriyle yakından ilgili bulunmaktadır. Çünkü *hacrîn* sebeplerini incelediğimiz zaman görüyoruz ki bu müessese ile ya doğrudan doğruya mahcur'un kendisinin, yahut başka bir şahsın veya cemiyetin maddî, manevî menfaati korunmak istenmektedir. Meselâ;

a) Küçük, deli ve bunak (ma'tuh) *hacr* altına almır. Zira bunlar, tasarruf ehliyetine sahip olmayıp kâr ve zararlarını bilmez, düşünemez. Yani akıl ve şuur yönünden noksan kimselerdir. Bunlar, alışveriş işlerinde gerçekten razı olup olmadıklarını açıklayacak yetenek-

5 Mergînânî, *el-Hidaye*, Mısır 1936, c.III, s.204; İbn Abidîn, *Reddu'l-Muhtar*, Mısır 1307, c.V, s.97.

6 M.Muhyiddin Abdulhamid, *el-Ahval eş-Şahsiyye*, Mısır 1958, s.422.

ten yoksundurlar. Dolayısıyla mallarını telef ederler, maddî ve manevî menfaatlerini koruyamazlar. Kendi kendilerini savunmaktan bile âcizdirler.

b) Borcunu ödemek istemeyen bir borçlu hacredilir. Çünkü burada İslâm hukuku, alacaklının hakkını korumak, şu veya bu fırsattan faydalanarak başkasının hakkını çiğnemek isteyenlerin önüne geçmek, onların yalan ve hile yollarını tıkamak için hacr müessesesine başvurmuştur. Böylece aldatılanları, hileli iflasa giden sahtecileri başıboş bırakmamıştır. İslâm hukuku, hacr müessesesi sayesinde hem alacaklıyı mağdur olmaktan kurtarmaya, hem de dolandırıcılığı önlemeye çalışmıştır.

c) Cahil tabîb'in hacredilmesi gerekmiştir. Zira o, halkın sağlığını bozacak yanlış tedavi ve tavsiyelerde bulunur. Böyle bir tabîbin hacredilmesiyle, yani mesleğini icrâ etmekten alkonulmasıyla cemiyet, onun zararlı faaliyetlerinden korunmuş olur.

İşte İslâm hukuku, korunmaya muhtaç olanların maddî ve manevî haklarını güven altına almak, bu hakları çiğnemeye kalkışanları engellemek için hacr müessesesini kabul etmiştir. Demek oluyor ki bu müessese yardımlaşma, şefkat, güven ve koruma esaslarına dayanan insanî, medenî, önemli ve gerekli bir hukuk kurumudur⁷.

Hacrin Dayandığı Nass'lar

İslâm hukukçuları, hacrle ilgili hükümleri çıkarırken bir kısım âyet ve hadislere dayanırlar. Burada biz bunları kısaca açıklamaya çalışacağız.

A-Sefihlerin Hacri

1) "Allah'ın sizi başına diktiği mallarınızı sefihlere vermeyin. Kendilerine bunlardan yedinir, giydirin ve onlara güzel söz söyleyin"⁸.

İmam Ebu Yusuf, İmam Muhammed, Şafiî, Malik ve Ahmed b. Hanbel'e göre bu âyet, sefihlerin hacrini gerektirmektedir. Çünkü burada, velilere mallarını sefihlere vermeleri yasaklanmaktadır. Malların onlara verilmesi, zıyana sebep olacaktır. Buradaki "kendilerine bunlardan

7 Aynı eser, s.424.

8 Nisâ Suresi, 5.

yedirin, giydirin" emirleri, onların korunmaya muhtaç olduklarını ve dolayısıyla hacr edilmelerini göstermektedir.

Öte yandan sefipler (ve aynı hükümde olan eblehler), ittifakla hacr edilen küçük ve delilere kıyasen mahcurdurlar. Çünkü küçük ve delilerin hacredilmelerinin sebebi, akılları yetmediği için bunların mallarını boş yere sarf etmelerinden korkulmasıdır. Sefih (ve ebleh) ise mallarını bizzat boş yere sarf etmektedir. O halde çocuk ve deli, sefih ve ebleh, aynı sebepten dolayı hacredilmektedir. Elbette sebeplerin aynı olması, hükümlerin de aynı olmasını gerektirir⁹.

el-Keşşaf yazarı; buradaki "sefipler" (سفيها) den maksat, mallarını israf edenlerdir; hitap, yetimlerin velilerinedir; bunun delili, "kendilerine bunlardan yedirin, giydirin" (و ارزقوهم فيها و اكسوهم) emirleridir, demektedir¹⁰.

Taberî; **Tefsir**'inde, "Said b.Cubeyr'den gelen bir rivayete göre "sefipler"den maksat, kadın ve küçüklerdir." dedikten sonra, "Ebu Ca'fer'e (yani Taberî'ye) göre bu âyetle küçük, büyük, kadın ve erkek olsun, malını telef eden ve hacri gereken her çeşit sefih kastediliyor. Çünkü biraz ileride, 'Yetimleri nikâh çağına erdikleri zamana kadar deneyin. O vakit kendilerinde akıl ve rüşt görürseniz mallarını onlara verin.'¹¹ buyruluyor." demektedir¹².

2) "Eğer üstünde hak bulunan sefih, yahut zayıf veya bizzat yazdırmaya gücü yetmez ise velisi dosdoğru yazdırsın".¹³

İmam Şafîî hariç, yukarıda adı geçen imamlara göre burada sefih, zayıf ve -yazdırmaya aklı ermeyen- deliye velî tayin edilmektedir. Bunlar mahcur olmasalardı kendilerine bir velî tayinine gerek kalmazdı. Velî tayini, bunların mahcur olduklarının delilidir¹⁴.

Taberî; **Tefsir**'inde, bu âyette geçen sefihi: yazma bilmeyen, zayıfı: yazmayı bilip hastalık veya dilsizlik gibi bir mazeretten dolayı yazamayan, bizzat yazdırmaya gücü yetmez (لا يستطيع ان يمل) sözünü: ha-

9 Serahsî, *el-Mebsut*, Kahire 1324-1331, c.XXIV, s.157, 158.

10 Zemahşerî, *el-Keşşaf*, c.I, s.348.

11 Nisâ Suresi, 6.

12 Taberî, *Cami'u'l-Beyan*, c.IV, s.115, 116.

13 Bakara Suresi, 282.

14 Serahsî, *el-Mebsut*, c.XXIV, s.157.

pishanede veya yazılacak yerden uzakta bulunan kimse olarak yorumlamıştır¹⁵.

el-Keşşaf müellifi; sefihi: müsrif, zayıfı: küçük veya şuuru bozuk yaşlı, bizzat yazdırmaya gücü yetmez sözünü: hasta veya dilsiz diye tefsir etmiştir¹⁶.

İmam Şafii ise, "bizzat yazdırmaya gücü yetmez" sözünden maksat: delidir, demiştir¹⁷.

İmam Ebu Hanîfe'ye göre, her iki âyetteki sefih'ten maksat, deli ve küçüklerdir. Birinci âyetteki "sefihler"den maksat, kadınlar da olabilir. Çünkü cahiliye çağında, geleneğe göre, Arap erkekleri mallarını kadınlarına verirler ve onlar da bu malları istedikleri gibi harcarlardı.¹⁸

Ebu Hanîfe bu görüşlerini şöyle savunmaktadır: "Yetimleri nikâh çağına erdikleri zamana kadar deneyin. O vakit kendilerinde akıl ve rüşt görürseniz mallarını onlara verin. Büyüyecekler diye onları israf ile tez elden yemeyin."¹⁹ âyeti açıkça gösteriyor ki âkıl ve bâliğ olan kimse üzerinde velâyet hakkı kalkmaktadır. Velâyetin kalkması, hacrin kalkması demektir.

*Zihar*²⁰ ve *katil*²¹ keffâretlerini emreden âyetler, sefih olsun veya olmasın, bu fiilleri işleyen herkesi içine almaktadır. Ashında bu suçları işlemek, sefihlikten başka bir şey değildir. Bundan anlaşılıyor ki sefihin mal sarfını gerektiren bir fiil işleyeceğine Kur'an işaret ediyor. Tabiidir ki işlediği böyle bir suça karşılık malını sarf edecektir. Bu durumda, sefihin hacredilmesinin pek büyük bir faydası görülmemektedir.

Ayrıca kişi, muhatap olduğuna göre hürdür. Malında istediği gibi tasarruf hakkına sahiptir. İşlediği suçtan ötürü cezalanması, onun mahcur olmadığını gösterir. Yoksa küçük ve deli gibi o da teklif ve cezadan muaf tutulurdu. Bir taraftan mükellef sayıp cezalandırmak, öte yandan malındaki tasarruf hakkını elinden almak, onu deli ve hattâ hayvan derekesine düşürmektedir.

15 Taberî, *Cami'u'l-Beyan*, c.III, s.74.

16 Zemahşerî, *el-Keşşaf*, c.I, s.288.

17 Şafii, *el-Umm*, Kahire 1321-1325, c.III, s.194.

18 Serahsî, *el-Mebsut*, c.XXIV, s.159.

19 Nisâ Suresi, 6.

20 Mücâdele Suresi, 3, 4.

21 Nisâ Suresi, 92.

Öte yandan Ebu Hanıfeye göre, âyetteki “sefihler” sözü ile mallarını saçıp savuran sefihlerin kastedildiğini kabul etsek bile, Kur’an’da, “mallarınızı sefihlere vermeyin.” buyuruyor, “sefihlerin mallarını kendilerine vermeyin” diye bir şey yoktur.²²

Malı telef etme, elbette bir zarardır. Fakat hacr, ehliyet ve şahsiyeti ortadan kaldıran daha büyük bir zarardır. Hal böyle olunca küçük bir zarar, ondan büyük bir zararla giderilemez. Hacrin sebebi umuma zarar verme ise, sapık müftî (müftî-i mâcin), cahil tabib vs.nin zararı gibi, o zaman hacr caiz olur. Çünkü bunların umuma verdikleri büyük zarar, ondan küçük bir zararla önleniyor ki bu küçük zarar dediğimiz şey, aslında onların şahsî çıkarlarıdır. Esasen bunların hacr edilmeleri, mesleklerini icradan men edilmeleri demektir. Burada hacr, cezadan daha tesirli ve daha faydalıdır, Bu bakımdan sefihi hacretmek, bunlara kıyas edilemez. Sefihi, küçüğe da kıyas edemeyiz. Çünkü küçük kendisine bakmaktan âcizdir. Sefih ise böyle olmayıp ergin ve mükellef bir insandır. Onu, ehliyetini yok ederek, hayvan derekesine düşürmek aslâ doğru olmaz²³.

3) Ebu Hanife’nin bu görüşlerine katılmayan öteki imamlar, sefihin hacrine delil olarak şu hadisleri de zikrederler:

a) Habban b.Munkız, Uhud savaşında başına değen bir taş sadmesiyle uğradığı bir beyin zedelenmesinden ötürü alış-veriş yaparken aldanırdı. Ailesi, Hz.Peygamber’e başvurup onun hacrini istedi. Habban da, her alış-verişe hiç dayanmam, ya Resûlellah, dedi. Bunun üzerine Hz.Peygamber ona, “Alış-veriş ettiğin zaman, aldatma yok, de.” buyurdu ve ona üç günlük muhayyerlik hakkı tanıdı²⁵. Görülüyor ki

22 Serahsî, *el-Mebsut*, c.XXIV, s.159, 160, 161.

23 Aynı eser, c.XXIV, s.157; Merkinanî, *el-Hidâye*, c.III, s.205.

24 Serahsî, *el-Mebsut*, c.XXIV, s.157, 158.

25 Buhârî, *el-Cami’u’s-Sahh* (Kitabu’l-Buyû’, bab: 48), Leiden 1862, c.II, s.20. Müslim, *el-Cami’u’s-Sahh* (Kitabu’l-Buyû’, bab: 48), İstanbul 1334, c.V, s.11’de Abdullah b.Ömer’den şu hadis rivayet edilmiştir: *إذا* : *انه يمدح في البيوع فقال* : *ان رجلا ذكر للنبي (ص) انه يمدح في البيوع فقال* : *لا خلا بة* “Bir adam Peygamber (S.A.V.)’e, alış-verişte aldanıldığını söyledi. O da, alış-veriş ettiğin zaman, aldatma yok, de, buyurdu.” Nevevî, Müslim şerhinde (*el-Minhac*, c.VI, s.404), İbn Hacer, Buhârî şerhinde (*Fethu’l-Bârî*, c.IV, s.232) bu şahsın Habban b.Munkız olduğunu Darekutnî’den rivayet etmektedirler. Darekutnî ve Taberânî’den rivayetle İbn Hacer, aynı eserinde Peygamber (S.A.V.)’in üçgünlük muhayyerlik hakkı tanıdığını da ilave etmektedir. Tirmizî, Sunen’inde (c.I,s.236) Enes’den Habban’ın ismini zikretmeksizin, *el-Mebsut*’da ileri sürülen hadisi aynen rivayet etmekte ve sadece üçgünlük muhayyerlik meselesini kaydetmemektedir.

malı israftan ötürü hacr meşrû olmasaydı Habban b.Munkız'ın âilesi, Hz.Peygamber'den onun hacrini istemezdi. Hz.Peygamber de ona üç-günlük muhayyerlik hakkı tanımazdı.

b) Abdullah b.Cafer, mallarını ziyafetler vererek telef ederdi. Ziyafet vermek için yüzbin dirheme bir ev satınalmıştı.Hz.Ali, Hz.Osman'a gidip Abdullah'ın hacrini isteyeceğini söyledi. Abdullah, bu sözü duyunca, işin ciddiyetini kavrayarak, Zubeyr'e gidip durumu haber verdi. O da, beni eve ortak et, dedi. Abdullah bu teklifi kabul etti. Hz.Ali, Hz.Osman'a gelip Abdullah'ın hacrini isteyince Osman, Zubeyr'in ortağını nasıl hacrederim? dedi. Çünkü Zubeyr, ticarete aldanacak biri değildi²⁶.

Burada Hz.Ali ve Osman'ın israftan ötürü hacrde ittifakları yeterli bir delildir. Bu meselede Hz.Osman, hacri reddetmiyor. Abdullah'ın Zubeyr'in ortağı olduğunu ileri sürerek, özür beyan ediyor. Diğer taraftan, israftan ötürü hacr meşrû olmasaydı, Abdullah, Hz.Ali'nin sözüne önem vermez ve Zubeyr de onu bundan kurtarmak için bir çare aramazdı²⁷.

c) Hz.Aişe, mallarını sadaka olarak dağıtırdı. Rivayete göre bir evi vardı. Onu da satıp parasını hayra vermek istedi. Abdullah b.Zubeyr bunu işitince, "Vallahi ya Aişe bundan vazgeçer, yahut da onu hacrettiririm." dedi²⁸.

İmam Ebu Hanîfe ise, bu rivayetlerin her üçünün de kendisini desteklediğini ileri sürer ve şöyle der:²⁹.

a) Hadisin lafzından anlaşıldığına göre Hz.Peygamber, Habban b.Munkız'ın, "Ben alış-verişe dayanamam, ya Resûlellah." sözü üzerine onu hacretmemiş ve ona, "Alış-veriş ettiğin zaman, aldatma yok, de." buyurmuştur.

b) Hz.Ali istediği halde, Hz.Osman, Abdullah b.Ca'fer'i hacretmedi. Çünkü Zubeyr'in eve ortak olması, onun bu işte aldanmadığını

26 Şafîî, *el-Umm*'de (c.III, s.196), "Ziyafet için bir ev..." yerine "Bir şey..." satın almıştı, şeklinde bu hadisi, Hişam b.Urve'den aynen rivayet etmiştir.

27 Şafîî, *el-Umm*, c.III, s.196.

28 Buharî, *el-Cami'u's-Sahih*'inde (Kitabu'l-Edeb, c.IV, s.129, 130), Hz.Aişe'nin bir satış veya bağışta bulunması üzerine Abdullah b.Zubeyr'in bu şekilde hareket ettiğini Avf b.Malik'ten rivayet etmiştir.

29 Serahsî, *el-Mebcut*, c.XXIV, s.161.

gösterir. Öte yandan, İsraktan ötürü hacri kabul edenlere göre Abdullah'ın hacredilmesi gerekirdi. Zira, mademki Abdullah müsrif (israfçı) idi; öyleyse onun bu işte aldanmaması, hacredilmemesi için yeterli ve kurtarıcı bir sebep sayılmamalıydı.

c) Hz.Aişe ile ilgili rivayet de bizi destekler. Çünkü Hz.Aişe, Abdullah b.Zubeyr'in kendisi hakkında söylediği sözü işitince, onunla hiç konuşmamağa yemin etti. Hz.Aişe'nin hacri şer'an gerekseydi o, şer'î olan bir meselede hiç böyle yemin eder miydi? Bundan anlaşılıyor ki Abdullah'ın Hz.Aişe hakkındaki hacr talebi, şer'î değil, belki Peygamber'in hanımı olan Hz.Aişe'nin fakir düşüp başkalarına yük olmasından korktuğu içindir.

Beri yandan, bu rivayetleri böyle anlamak, sahâbîlere sefihlik ve israfçılık yüklemekten daha iyidir.

Ebu Hanife'nin bu görüşleri tatbikatta kabul görmemiş ve buna karşılık, sefihin hacri gerektiğini ileri süren imamların görüşleri benimsemiştir.

B- Borçtan Dolayı Hacr

Kişinin borç sebebiyle hacrinde de İmam Ebu Hanîfe hariç, bütün imamlar şu hadisleri delil olarak ileri sürerler:³⁰

1) "Ka'b b.Mâlik, babasından rivayet ederek, dedi ki: Resûlullah (S.A.V.), Muaz'ı hacretti ve borcundan dolayı malını sattı."³¹

Bu rivayet, borçlunun mahcur olduğunu göstermektedir.

2) Hz.Ömer, birgün halka şöyle hitabetti: "Ey insanlar, borçtan korkunuz. Zira borcun evveli üzüntü, sonu döğüştür. Cuheyneî Üseyfi', hacıların ilki olmak için rastgeldiğinden borç almaya razı oluyor. Ben onun malını satıp borcuna dağıtacağım. Kimin onda alacağı varsa sabahleyin gelip alsın".³²

Hz.Ömer'in bu konuşmasını dinleyen sahâbîlerden hiç kimse itiraz etmedi. Bu hususta sahâbîlerin ittifak etmesi, kâfi bir delildir.³³

30 Aynı eser, c.XXIV, s.163, 164.

31 Bu hadisi, Darekutnî rivayet etmiş, el-Hâkim tashih ve Ebû Davûd *mürsel* olarak tahrîç etmiştir (Bak. İbn Hacer, *Bulûğu'l-Meram min Edilleti'l-Ahkâm*, Kahire 1351, s.106).

32 İmam Mâlik, *el-Muvatta'*, Mısır 1348, c.II, s.136.

33 Serahsî, *el-Mebcut*, c.XXIV, s.164.

Bu rivayetlere göre, alacaklıların isteğiyle borçlu, kadı tarafından hacredilir. Hibe, vakıf, ikrar ve alım-satım gibi kavli tasarruflarda bulunamaz. Hacreden sonra ettiği borç ikrarı, hacr vakti mevcut olan maldan verilemez. Ancak, hacreden sonra kazandığı malda istediği gibi tasarruf edebilir. Sonraki borç ikrarı da, sonradan kazandığı malda muteber olur³⁴.

Ebu Hanîfe'ye göre kadı, borçluyu hacredemez; ancak borcunu vermekten kaçındığı için hapsedebilir. Ebu Hanîfe, alacaklıları veya mahcurun kendisini korumak amacıyla hacri caiz görmez. Çünkü korumak amacıyla hukukun imkânının dışına çıkılamaz. Kişiye suçundan büyük ceza verilemez. Hukukun verdiği imkân da, ancak hapsedmekten ibarettir³⁵.

Bu hapis meselesinde öteki imamlar da aynı görüştedirler. Çünkü Hz.Peygamber, Cuheyne'li birisini, başkasıyla ortak olduğu bir köleyi satın ortağının hissesine düşen parayı vermediği için, elindeki ganîmeti satarak ortağının hakkını verinceye kadar onu hapsedmiştir³⁶.

Ebu Habîfe, borçlunun hacredilemeyeceği yolundaki görüşünü, "Aranızda haksız yere birbirinizin mallarını yemeyin."³⁷ âyet ve "Müslümanın malı, ancak onun gönül rızası ile helal olur."³⁸ hadîsine dayandırdıktan sonra, borçlunun hacrini kabul edenlerin delillerini ele alır ve şöyle izah eder:³⁹

1) Muaz'ın malı borcuna kâfi gelmediği için, o, bereket umarak, Hz. Peygamber'in satmasını istemiş olabilir. Hz.Peygamber de, belki bunun üzerine onun malını satın borcuna dağıtmıştır. Öte yandan, Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre kadı, önce borçluya malını satmasını ve borcunu vermesini emreder. Bunu, dinlemezse o zaman kadı onun malını kendisi satar ve bedelini borcuna dağıtır. Buna göre Hz.Peygamber, Muaz'a, malını sat da borcunu öde, deseydi Muaz bunu kabul etmeyecekmiydi? Muaz'ın böyle yapacağını düşünemeyeceğimize göre bu rivayet, kişinin hacredilip rızası olmadan malının satılacağına delil olmaz.

34 Aynı eser, c.XXIV, s.165; Mergînânî, *el-Hidâye*, c.III, s.208; *Mecelle*, mad.1002.

35 Serahsî, *el-Mebcut*, c.XXIV, s.163.

36 Aynı eser, aynı yer.

37 Bakara Suresi, 188; Nisâ Suresi, 29.

38 Serahsî, *el-Mebcut*, c.XXIV, s.164.

39 Aynı eser, c.XXIV, s.164, 165, 166.

2) Üseyfi' meselesinde de Hz.Ömer, belki borcunun cinsinden olduğu için onun malını alacaklılarına dağıtmıştır. Şayet satıp da bedelini dağıtmışsa Üseyfi', belki razı idi. Beri yandan, Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre kadı, ancak alacaklıların isteği üzerine borçluyu hacreder. Borçlu malını satıp borcunu ödemekten kaçırırsa o zaman kadı kendisi onun malını satar ve borcunu öder. Burada alacaklıların hacr talebi rivayet edilmediğine göre belki Üseyfi', kendisi malının satılıp borcuna verilmesini istemiştir!

Şiiler, bir kısım Zâhirîler, tâbîilerden İbrahim Naha'î ve İbn Sîrin de; sefih hükmünde olan ebleh ve borçlunun hacredilmesi konusunda Ebu Hanîfe gibi düşünmektedirler⁴⁰.

Tatbîkat, İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in kavline göre dir. Mecelle'de de bu iki imamın görüşü benimsenmiştir⁴¹.

Burada işaret etmek yerinde olur ki Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre hacr, mahcuru korumak içindir. İmam Şafii'ye göre ise ceza mahiyetindedir. Bu esasa binaen dinî yönden sapık (fâsık), fakat malî bakımdan sağlam olan (müsrif olmayan) kimse, Şafii'ye göre hacredilir, sefih gibi velayet hakkına da sahip olmaz. Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise böyle bir kimse hacredilmez, velayet hakkına da sahip olur. Çünkü Kur'an'da, "Onlarda akıl ve rüşt görürseniz mallarını kendilerine veriniz"⁴² buyurulmuştur.⁴³

C- Küçük, Deli ve Ma'tuhun Hacri

1) "Abdullah b. Ömer'den rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: Uhud savaşında Hz.Peygamber'e arz olundum; ondört yaşımda idim. Beni kabul etmedi. Hendek savaşında arz olundum; onbeş yaşımda idim. Beni kabul buyurdular"⁴⁴.

2) "Hz.Aişe'den rivayet edildiğine göre Hz.Peygamber şöyle buyurmuştur: **Üç kişiden kalem kaldırıldı** (yani üç sınıf insan sorumlu de-

40 İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, Mısır 1319, c.V, s.45; M.M.Abdulhamid, *el-Ahval eş-Şahiyye*, s.425.

41 el-Mavsilî, *el-İhtiyar*, Mısır 1951, c.II, s.98; *Mecelle*, mad.946, 955, 959.

42 Nisâ Suresi, 6.

43 Mergînânî, *el-Hidâye*, c.III, s.207; Serahsî, *el-Mebsut*, c.XXIV, s.157, 158.

44 Buharî, *el-Cami'u's-Sahih* (Kitabu's-Şehâdât, bab: 18), c.II, s.158; Ahmed b.Hanbel, *el-Musned*, Mısır 1313, c.II, s.17.

ğildir): 1- Deli, aklı başma gelene kadar; 2- Uyuyan, uyanıncaya kadar; 3- Küçük, ihtilam oluncaya kadar.⁴⁵

3) "Ma'tuh ve küçükün talâkından başka her talâk vâki'dir."⁴⁶

Bu hadis gösteriyor ki küçük ve deli -ma'tuh- mükellef olmadıkları için, velilerinin izin ve icazeti olsa dahi talâkları vâki olmaz. Zira bunlar, talâklarındaki menfaati bilemezler. Bunu velileri de bilemez. Dolayısıyla bunlar, talâk hakkı bakımından da mahcurdurlar⁴⁷.

D- Kölelerin Mahcur Oluşları

1) "Köle ve mükâtep, talâktan başka hiçbir şeye mâlik değildir."⁴⁸

2) "...Köle de efendisinin malının çobanıdır: o da güttüğü şeyden sorumludur."⁴⁹

E- Ölüm Hastalarının Hacri

1) "Allah, her hak sahibinin hakkını vermiştir. O halde mirasçıya vasiyet yoktur."⁵⁰

2) "Mirasçıya vasiyet de, borç ikrarı da yoktur."⁵¹

Bu hadislerle göre kişinin mirasçısına mal vasiyeti caiz değildir. Hanefîlere göre, mirasçıya borç ikrarı da caiz değildir. Öteki mirasçılar kabul ederlerse bunlar caiz olur. Çünkü burada, ölüm hastasının mirasçılarında birine borç ikrarında veya vasiyette bulunmasında bazı yakınlarını kayırma ihtimali vardır.

Şafiîlere göre ise, mirasçıya borç ikrarı yabancıya borç ikrarı gibidir. Yabancıya borç ikrarı da ittifakla caizdir⁵².

45 Buhârî, *el-Cami'u's-Sahih* (Kitabu'l-Hudud, bab: 22), c.IV, s.300; Tirmizî, *Sunen* (Ebvâbu'l-Hudud), Mısır 1292 c.I, s.267.

46 Tirmizî, bu hadîsi farklı lafızlarla rivayet eder (Bak.*Sunen*, Ebvâbu't-Talak, c.I, s.244).

47 Mergînânî, *el-Hidâye*, c.III, s.204; el-Mavsilî, *el-İhtiyar*, c.II, s.95.

48 Mergînânî, *el-Hidâye*, c.III, s.205; el-Mavsilî, *el-İhtiyar*, c.II, s.95. İbn Mace, Abdullah b. Abbas'tan şu hadîsi rivayet etmiştir: "Peygamber (S.A.V.)'e bir köle gelip, ya Resûlellah, dedi, benim efendim câriyesiyle beni evlendirdi. Şimdi ise beni ondan ayırmak istiyor. Bunun üzerine Hz.Peygamber, minbere çıkıp şöyle hitabetti: Ey insanlar, sizden birine ne oluyor ki kölesini câriyesiyle evlendiriyor, sonra da onları ayırmak istiyor! Talak, ancak istifraş edenin hakkıdır." (Bak.*Sunen*, Ebvâbu't-Talak, c.I, s.328).

49 Buhârî, *el-Cami'u's-Sahih* (Kitabu'n-Nikâh, bab: 81), c.III, s.440.

50 Tirmizî, *Sunen* (Ebvâbu'l-Vasâyâ, bab: 5), c.II, s.16; İbn Mace, *Sunen* (Ebvâbu'l-Vasâyâ, bab:6), Mısır 1313, c.II, s.83.

51 Mergînânî, *el-Hidâye*, c.III, s.137.

52 Aynı eser, c.III, s.137, 138.

3) "Sa'd b.Ebî Vakkas'tan rivayet edilmiştir, demiştir ki: Hz.Peygamber'e, yâ Resûlellah, benim malım vardır. Bir kızdan başka mirasçım da yoktur. Malımın üçte-ikisini sadaka olarak vereyim mi? dedim, "Hayır" buyurdu. Yarısını sadaka olarak vereyim mi? dedim, yine "Hayır" buyurdu. Üçte-birini sadaka olarak vereyim mi? dedim, "Üçte-bir, üçte-bir de çoktur." dedi.⁵³

4) Yine, "Sa'd b.Ebî Vakkas'tan rivayet edilmiştir, demiştir ki: Peygamber (S.A.V.)'e, yâ Resûlellah, malımın hepsini vasiyet etmek istiyorum, dedim, "Hayır" dedi. Öyleyse yarısını vasiyet edeyim, dedim, "Hayır" dedi. O halde üçte-birini vasiyet edeyim, dedim, "Üçte-bir, üçte-bir de az değildir." buyurdu."⁵⁴

Bu hadisler gösteriyor ki 1/3 ten fazla malda vasiyet caiz değildir; öteki mirasçılar müsaade ederlerse bu caiz olabilir.⁵⁵

F- Umuma Zarar Verenlerin Hacri

1) "Mü'min erkekler de mü'min kadınlar da birbirinin velileridir. Onlar, iyiliği emreder ve kötülüğü yasaklarlar."⁵⁶

2) "Fitneden de sakının ki o, sizden yalnız zulmedenlere isabet etmez."⁵⁷

Abdullah b.Abbas'a göre, bu âyetle Allah, mü'minlere, aranızda kötülüğün yayılmasına izin vermeyin ki azabımı ve fitnenin şerrini hepimize teşmil etmeyin, buyurmaktadır⁵⁸.

3) "Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: Peygamber (S.A.V.) buyurdu ki, sizden biri bir kötülük görürse onu eliyle men etsin. Buna gücü yetmezse onu diliyle men etsin. Ona da gücü yetmezse kalbiyle onu men etsin. İşte bu, imanın en zayıf derecesidir."⁵⁹

Gelecek yazımızda hacr'in dereceleri, sebepleri, mahcurların sınıfları, hacrin kalkması, velâyet konuları üzerinde durmak ve bu mevzuda Medenî Kanunumuzla kısa bir karşılaştırma yapmak suretiyle bu bahsi bitirmeye çalışacağız.

53 İbn Mâce, *Sunen* (Ebvâbu'l-Vasâyâ, bab: 5), c.II.s.82; Tirmizî, *Sunen* (Ebvâbu'l-Vasâyâ), c.II, s.15.

54 Buharî, *el-Cami'u's-Sahih*, c.II, s.185.

55 Mergînânî, *el-Hidaye*, c.III, s.171.

56 Tevbe Suresi, 71.

57 Enfal Suresi, 25.

58 Taberî, *Cami'u'l-Beyan*, c.IX, s.135.

59 Müslim, *el-Cami'u's-Sahih* (Kitabu'l-İman), c.I, s.50; Tirmizî, *Sunen* (Ebvâbu'l-Fiten), c.II, s.26.